

Yüksek İstişare Konseyi Toplantısı Konuşması

Tuncay Özilhan, TÜSİAD Yüksek İstişare Konseyi Başkanı

15 Haziran 2022, Sabancı Center

Sayın Başkan, Sayın Divan, TÜSİAD'ın Değerli Üyeleri, Sayın Basın Mensupları,
TÜSİAD Yüksek İstişare Konseyi Başkanlık Divanı adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Hem Türkiye'nin ikinci yüzyılına hazırlanıyoruz hem de seçim ortamına girdik.

Zor bir dönemden geçiyoruz.

Dünyada bir dönem sona erdi.

Ama yerine geçenin ne olduğu henüz netleşmedi.

Bizden kaynaklanan belirsizlikler ile yeni dünya düzenine ilişkin belirsizlikler iç içe geçiyor.

İktidardan ve muhalefetten yeni dönem için net ve somut yol haritaları bekliyoruz.

Beklentimiz eski ezberlerin tekrar edilmesi değil.

İçinde bulunduğumuz çetrefil durumdan nasıl düzlüğe çıkacağımızın ortaya konulması.

Ben de bugünkü konuşmamı yanıt beklediğimiz bu sorulara ayırdım.

Gerçekten ne tarafa baksak her yerde belirsizlik, öngörülemezlik ve güven eksikliği görüyoruz.

Artık bildiğimiz güvenli limanları terk etmiş durumdayız.

Bu yeni sularda geçmişin tecrübesi yeterli olmayacak.

Yeni koşullara uygun yeni çözümler bulmamız gerekiyor.

İlk olarak cevaplamamız gereken soru küresel mimarideki dönüşümde ülke olarak nerede duracağımız.

Dünyada muazzam bir güç mücadelesi yaşanıyor.

ABD - Avrupa ile Çin - Rusya aksları arasında gerilim giderek tırmanıyor. Bu tırmanışın son durağı Rusya'nın Ukrayna'yı işgali oldu.

Ukrayna savaşının nasıl sonuçlanacağını bilmiyoruz ama küresel mimariyi şimdiden değiştirdiğini biliyoruz.

Senelerdir alışkın olduğumuz düzen, yerleşik anlayışlar, fiyat belirleme davranışları, lojistik yaklaşım değişti.

Teknolojik ürünlerden hammaddeye, tarım ve gıda ürünlerinden enerjiye her alandaki arz zincirleri kırıldı; tedarik sorunları yaşanıyor.

Ama bunların ötesinde, Soğuk Savaş sonrası düzen de bozuldu.

Dünyada güvenlik dengeleri yeniden kurulmaya başladı.

Ekonomik konular bir kez daha ulusal güvenlik önceliklerine tabi kılınır oldu.

Bu gelişmeler sonucunda yeni bir Soğuk Savaş dönemine mi girilecek?

Öyle ise kendimizi nasıl konumlamalıyız?

Bu süreç küreselleşmenin en temel özelliklerini sarsıyor.

İki bloklu bir küreselleşme dönemine girilirse dünya ekonomisi yeniden şekillenecek.

Tek kutuplu bir dünyada küreselleşme sayesinde hızla büyümüş olan Çin'in iki kutuplu bir dünyada başarılı olmaya devam edip etmeyeceğini bilmiyoruz.

Çin'in yıllardan beri devam eden çabalarına rağmen dünyadaki rezerv para birimleri halen batı ülkelerinin para birimleri.

Piyasa fiyatlarıyla ölçüldüğünde dünya ekonomisinin %60'a yakını hala batı ülkeleri üretiyor.

Gelecekte küreselleşmenin nasıl olacağı ülkelerin ekonomi politikası tercihlerini şekillendirecek.

Hangi ticaret bloku içinde yer alacağımız, neyi nasıl üreteceğimiz daha da önemli hale gelecek.

Neyi nasıl üreteceğimize yönelik kararlarda iklim krizi ile küresel mücadele perspektifi de belirleyici olacak.

Son IPCC raporuna göre küresel ısınmayı 1.5 derecede tutabilmek için 2050'ye kadar karbon emisyonlarını küresel ölçekte net sıfıra indirmek gerekiyor.

Bu hedefin tutturulması ekonomilerde nasıl dönüşümlere yol açacak?

Bunun üretim ve ticarete etkisi ne olacak?

AB'nin 2050 iklim-nötr hedefi doğrultusunda başlattığı dönüşüme Türkiye nasıl uyum sağlayacak?

Uyum konusunda gecikme olursa ihracattaki maliyet artışının boyutlarını iyi hesaplamak gerekiyor.

İklim krizi ile mücadele küresel enerji piyasasını kökten değiştirecek.

Ukrayna krizi değişimi öne çekti.

Davos toplantılarında bir bankacının söylediği gibi batı ülkeleri enerji konusunda sanayi devriminin yaratmış olduğu çapta bir dönüşümü dijital dönüşüm hızıyla yapmak zorunda kalırlarsa bu aynı zamanda finans sektöründe de bir devrim anlamına gelecek.

Çok geniş bir etki alanı olacak bu gelişmeleri yakından izlemeliyiz.

Bu gelişmeler Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerini yakından ilgilendiriyor.

Ukrayna işgali öncesine kıyasla Avrupa çok daha birleşmiş durumda.

Avrupa bu ortak tavrı yaptırımlardan kaynaklanan zorluklar nedeniyle gevşetmeyip daha sıkı bir bütünleşmeye doğru taşıyabilirse daha demokratik ve eşitlikçi bir dünyanın temellerini de atabilir.

Bu süreci çok iyi takip etmemiz gerekiyor.

ABD - Avrupa aksıyla Çin - Rusya aksı arasındaki gerilim liberal-demokrasiler ile otoriter yönetimler arasındaki mücadelede de kendisini hissettiriyor.

2008 krizinden sonra liberal-demokratik rejimlerde siyasi temsil sorunları ağırlaştı.

ABD’de, Avrupa’da, bazı yükselen ekonomilerde sağ popülist liderler güç kazandı. Çin - Rusya aksının küresel sistemdeki yerinin güçlenmesi bu sağ popülist dalganın yerini daha otoriter bir modele bırakmasına yol açabilirdi.

Ancak bu ülkelerde iktidar olan sağ popülist liderler şaşkırtıcı olmayan bir şekilde seçmenlerin beklentilerini karşılayamadılar ve bu dalga kısmen geri çekilmeye başladı.

Bu süreç hızlanır ve küresel çaptaki otoriterleşme eğilimi son bulursa yeni dönemde siyasetin kodları da değişir.

Bu süreci de yakından izlemeliyiz.

Otoriterleşme tartışmasının bir boyutu ekonomik hayatın düzenlenmesinde piyasanın ve devletlerin rolüne ilişkin.

Çin gibi ülkelerin yüksek büyüme performansı, devletin ekonomiye yoğun olarak müdahale ettiği otoriter yönetim modellerini yeniden cazip kılmıştı.

Ekonomik hayatın düzenlenmesinde piyasanın mı yoksa devletlerin mi belirleyici olması gerektiği sorusunun cevabı farklı dönemlerde farklı şekillerde veriliyor.

İkinci dünya savaşı sonrasında ekonomide yoğun devlet müdahalesi modeli çöktükten sonra ibre piyasa mekanizmasına kaymıştı.

Piyasa mekanizmasının üstünlüğü adeta sorgulama dışı tutulmuştu.

Ancak bu model de uygulamada aksaklıklarla karşılaştı. Önce 2008 krizi, ardından pandemi, şimdi de Ukrayna’nın işgali, devlet ve piyasa arasındaki dengenin yeniden düşünülmesi gerektiğini gösterdi.

Ülkemizde ise çok daha farklı bir süreçten geçiyoruz. Serbest piyasa modeli demeyi sürdürmemize rağmen son dönemde piyasa müdahaleleri çok yoğunlaştı.

Modelle uyuşmayan uygulamalar belirsizliği arttırıyor; öngörü güçlüğü yaratıyor.

Devlet ve piyasa arasındaki denge, gelir dağılımı açısından büyük önem taşıyor.

Piyasa mekanizmasının çözemediği gelir adaletsizliği sorunu dünyada sağ popülist dalganın yükselmesi, mülteci akını, yetersiz refah artışı, orta sınıfın erimesi gibi sorunlarla iç içe geçti.

Enflasyonun yükselme eğilimine girmesi gelir adaletsizliğini daha da bozacak.

Gelir dağılımının iyileştirilmesi için kapsamlı ve sonuç alıcı bir politikaya ihtiyaç var.

Bu en temel belirsizlik noktalarının yanında daha güncel olanlar da var.

Ekonomi politikalarını bunları dikkate almadan belirlemek olmaz.

Bunların başında gıda krizi geliyor.

Salgınlar, savaşlar, çevre, ekonomik krizler derken şimdi bir de gıda krizi ile karşı karşıyayız.

Dünya buğday ve arpa ticaretinin neredeyse %30’unu Rusya ve Ukrayna yapıyor.

Ayçiçek yağında bu oran %55.

Ayrıca Rusya dünyanın en önemli gübre ihracatçılarından biri.

Savaş gıda fiyatlarında şiddetli artışlara yol açtı.

Savaşın uzaması ithalata bağımlı ülkelerde gıda maddeleri teminini zorlaştıracak.

Bu süreçte gıda krizinin toplumsal gerilimleri tetiklemesi dünyadaki istikrarsızlığı artıracak.

Gıda fiyatlarındaki artış ülkemizi de etkiliyor.

Fiyat kontrolleri ve ithalat gibi yöntemlerin gıda fiyatlarında kalıcı düşüş sağlayamadığını geçmiş tecrübelerden biliyoruz.

Türkiye'nin gıda fiyatlarındaki artışı önlemek ve tarım ve gıdadaki muazzam potansiyelini hayata geçirmek için yeni bir tarım politikasına ihtiyacı var.

Pandemi ile birlikte gündeme gelen bir başka konu küresel tedarik zincirlerinin yeniden ele alınması meselesi oldu.

Tedarik zincirleri belli kalite ve standartta ürünlerin en ucuz sağlanmasına öncelik veriyordu.

Ama bu yaklaşımın gıda ve kritik girdiler açısından çok ciddi riskler barındırdığı pandemiyle birlikte ortaya çıktı.

Kapanmalar Çin'de hala yer yer devam ediyor ve bu nedenle tedarik zincirlerinde aksamalar tam olarak giderilemiyor.

Bu tecrübe birçok şirketi girdi temininde en ucuz fiyat yerine tedarikçiyi çeşitlendirme ve yakın coğrafyalara öncelik vermeye yöneltti.

Ukrayna'nın işgali, tedarik önceliklerinin bir kez daha gözden geçirilmesini gündeme getirdi.

ABD Hazine bakanının, arz zincirlerinin aynı değerlerin paylaşıldığı güvenilen ülkelere kaydırılacağı açıklaması, yeni dönemde küresel ekonomik ilişkilerin doğasında köklü bir değişimin gündeme gelebileceğini gösterdi.

Dünya ticareti açısından bir başka belirsizlik unsuru, tüketici talebinin değişen yapısı.

Pandemi sırasında yaşanmış olan tüketim ürünleri talebi artışı durdu hatta gerilemeye başladı. Bunu OECD ülkeleri verilerinden görüyoruz.

Tüketim ürünleri talebi yerini hizmet talebindeki artışa bıraktı. Bu eğilimin ne kadar kalıcı olacağı Türkiye açısından çok önemli.

TL'deki değer kaybı nedeniyle Türkiye'nin mamul mal ihracatında sağlayabileceği rekabet gücü, dünya ticaretinin hizmetlere ve hatta dijital olarak teslim edilen hizmetlere doğru kaydığı bir dünyada ne kadar sürdürülebilir olacak?

Sonuç olarak, tüketici talebinin yapısından tedarik zincirlerine, iklim kriziyle mücadeleden iki bloklu küreselleşmeye, dünyadaki birçok gelişme Türkiye'nin ihracat hamlesini sürdürebilmek ve cari açığı azaltmak için mutlaka üretim yapısını ve dış ilişkilerini küresel ticaretteki değişimlere göre şekillendirmesini gerektiriyor.

Dünyadaki güncel bir başka problem ise artan enflasyon.

Enflasyonun bütün ekonomik sorunların başı olması nedeniyle pek çok merkez bankası enflasyon artışının önüne geçmek için sıkılaştırma politikaları uyguluyor.

Günümüzde ülkelerin ekonomileri iç içe olduğu için ABD'nin faiz oranlarını artırması tüm diğer ülkeleri etkiliyor.

Doların değer kazanması TL'nin değer kaybetmesi anlamına geliyor.

Dünyadaki fonların daha yüksek getiri sunan ülkelere kayması Türkiye'nin finansman ihtiyacını zorlaştırıyor.

Global taraf aleyhimize seyrederken, içeride uyguladığımız iktisadi politikalarla beraber ülke risk primi yükseliyor. Sıkı para politikaları ile gelişmiş ülkelerin yavaşlaması Türkiye'nin ihracatını kısıtlayarak cari açık, TL'nin değer kaybı ve enflasyon sorunlarını ağırlaştırabilir.

Ekonomi politikaları bu gelişmelere uyumlu olmalı.

Değerli üyeler,

Türkiye ikinci yüzyılına, küresel mimarideki bu belirsizlikler altında giriyor. Küresel güç mücadelesi, iklim krizi ile mücadele, dijitalleşme, üretim yapısı gibi yukarıda sıraladığım alanlarda yapacağımız tercihler önümüzdeki dönemi şekillendirecek.

Batı ittifakındaki konsolidasyon, sağ popülist dalgadaki erime, otoriter rejimlerdeki güç kaybı, tedarik zincirlerinin ortak değerleri paylaşan ülkelere kaydırılması gibi yönelimler karşısında tercihlerimizi netleştirmeliyiz.

Pazarlıkçı dış politika karşısında değerler ve ilkeler üzerinden yürütülecek bir dış politikadan hangisinin yeni dönemin dünya düzeni açısından daha uygun olacağını değerlendirmeliyiz.

Müttefiklerle ilişkilerde belirsizliği, öngörülemezliği ve karşılıklı güvensizliği ortadan kaldırmanın sağlayacağı uzun vadeli avantajları kısa vadeli pazarlıkların taktik getirileriyle karşılaştırmalıyız.

Küresel sorunlara ilaveten bir de ülke olarak bizim karşı karşıya olduğumuz belirsizlikler ve geleceğe ilişkin tahmin yapmayı, öngöründe bulunmayı zorlaştıran sorunlar var.

Üstelik bunların bir bölümü kolay, risksiz, maliyetsiz bir çözümü olmayan, dolayısıyla etraflıca değerlendirilmesi gereken sorunlar.

Türk lirasındaki değer kaybının ve enflasyonun ulaştığı seviyelerde, faiz oranlarıyla enflasyon arasındaki makasın geldiği bu noktada istikrarlı bir ekonomiye nasıl geçileceği sorusu da cevap bekliyor.

Enflasyondaki artış, daha önceki enflasyonist dönemlerle karşılaştırılamayacak kadar hızlı. Bu süreç görece fiyat yapısını bozuyor.

Firmalar nasıl fiyatlama yapacaklarını bilemez hale geliyor.

Tüketicilerin de fiyatlar konusunda algısı bozulmuş durumda.

Kaynak tahsisi idealden uzaklaşıyor.

Enflasyon halkın satın alma gücünü eritiyor.

Ücretlerin toplam gelir içindeki payı geriliyor.

Kendi hesabına çalışanların ve ücretlilerin gelirlerindeki gerilemenin nasıl düzeltileceği toplumsal barış açısından sorulması ve cevaplandırılması gereken diğer bir soru.

Ekonomideki en büyük öncelik enflasyonun kontrolden çıkmasını önlemek ve ardından kalıcı bir düşüş sağlamak olmalı.

Aksi halde, Türkiye'nin geçmişinde olduğu gibi bir enflasyon sarmalına girmesi topluma çok yüksek bir bedel ödetir.

Sorunları çözmek yerine bir süre için hafifletmek yönünde atılan adımlar geri teper.

Ekonomik sorunlar sık sık değiştirilen düzenlemelerle çözülmez.

Tam tersine, sık sık değiştirilen düzenlemeler ve piyasanın işleyişine yapılan müdahaleler karar alma ufkunu daraltır ve ekonomiyi daha da bozar.

Dengesizlikler tırmanmaya devam eder ve kontrol elden kaçarsa uzun yıllar büyük bedeller ödemeyi gerektiren bir sonuç kaçınılmaz olur.

Buna fırsat tanımadan, ekonomiyi istikrarlı ve sürdürülebilir bir raya oturtacak politikalar için uzmanların, teknisyenlerin, akademisyenlerin önerilerine kulak vermek gerekiyor.

Toplumsal uzlaşma ile alınmayan kararlar istenilen sonuçları üretmez.

Hiç şüphesiz enflasyonda kalıcı bir düşüş üretim yapısını değiştirmeden sadece para politikalarıyla sağlanamaz.

Fiyat istikrarı çok iyi bir planlamayla, kıt kaynakları istihdam yaratan, ihracat şansı olan sektörlerde değerlendirerek, israfı önleyerek, yatırımları verimlilik artışı sağlayacak projelere yönlendirerek, kamu açığını sınırlayarak, tasarrufu teşvik ederek, cari açığı daraltarak, TL üzerindeki baskıyı azaltarak, ülke risk primini düşürerek sağlanır.

Türkiye temel alt yapı yatırımlarını yaptı. Alt yapı yatırımlarının dönüşü uzun süre alıyor.

Bundan sonra kaynak planlamasında dijital altyapı, sanayi ve tarımda katma değeri artırma ve yeni teknoloji alanlarının gelişimi hedeflenmeli.

Yatırımların hızlanması ve doğru alanlara yönelmesi sadece düşük faiz politikası ile sağlanamaz.

Hukuk sisteminin adil ve etkin çalışması da gerekir.

Hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı konusunda şüphe olursa yatırımlar için risk primi gereksiz biçimde yükselir.

Belirsizlik, öngörülemezlik ve kendini güvende hissetmemek sadece ekonomi açısından değil toplumsal hayat açısından da olumsuzluk yaratır.

Bunun bir sonucu gençlerin ülkeyi terk etmesi.

Önce en iyi eğitilmiş, yabancı dil bilen, dijital çağa uygun becerilere sahip gençler ülkeden ayrılmaya başladılar.

Şimdi farklı eğitim ve beceri seviyelerinden gençler de şanslarını başka ülkelerde aramanın arayışına düştüler.

İktidardan ve muhalefetten cevap beklediğimiz bir soru da gençlerimizin geleceğe güvenle bakmalarının nasıl sağlanacağı.

Son zamanlarda üzerinde çok tartışma yapılan sosyal medya yasası ile gündemde olan gerçeğe aykırı bilgi paylaşımı düzenlemesinin gençlerin ülkenin geleceğine güvenini artıracığı konusunda şüphelerimiz var.

Tam tersine, bu düzenleme ifade özgürlüğünün sınırlandırılması endişelerine yol açarak güvensizlik duygusunu derinleştirebilir.

Değerli üyeler,

Türkiye'nin ikinci yüzyılına ve seçimlere, burada başlıcalarına değindiğim birçok önemli tartışma başlığı altında gidiyoruz.

İktidardan ve muhalefetten beklentimiz bu somut tartışma başlıklarına ilişkin perspektiflerini ortaya koymaları.

Siyasetçilerden gereksiz tartışmalarla tansiyonu yükseltmek yerine ülkemizin birlik beraberliğini dikkate alarak yakıcı sorunlara yapıcı çözümler önermelerini bekliyoruz.

Belirsizlik verilen cevapların tatminkar olmasıyla ve uygulamanın doğruluğu ve sürekliliği ile ortadan kalkacak.

Ortak gelecek vizyonunda buluşabildiğimiz oranda geleceği öngörebilmek mümkün olacak.

Geleceği öngörebildikçe kendimizi güvende hissedeceğiz.

Kendimizi güvende hissettikçe daha güzel bir geleceği inşa edebileceğiz.

Konuşmama hepinizi saygıyla selamlayarak son veriyor, dikkatiniz için teşekkür ediyorum.